

очистити Ензелі і покинути територіальні води. Нарком закордонних справ РРФСР Георгій Чичерін парирував:

"Про факти, що відбулися в Ензелі, Російський Радянський Уряд був поставлений до відома лише після того, як зазначену операцію було доведено до кінця... радянському десанту наказано очистити перську територію, щойно мине військова потреба". (Документи зовнішньої політики СРСР, далее — ДВП. Т. 2. М. 1958. С. 543

Чичерін лукавив. Більшовики прагнули знайти варіанти залишитися в Персії, маскуючи свою участь. Начальник штабу XI армії колишній генерал-майор Генштабу Олександр Ремезов доповідав Реввійськраді Кавказького фронту:

"Мабуть, вирішено твердо проводити політику визволення Персії від шахського уряду і Англії, розкряпачити народ, наділити його землею. Навколо Кучук-хана створилося міцно тверде здорове ядро, яке не допустить ні шахства, ні махновщини". (Тут і далі наведені цитати з книги: Павло Аптекарь. Червоне сонце. Секретні східні походи РККА. М. П'ятий Рим. 2021.).

У середині червня членом ЦК компартії Персії і відповідальним співробітником політвідділу армії став учасник лівоесерівського заклоту в липні 1918 р. Яків Блюмкін;

25 травня Політбюро розпорядилося передати Ензелі та прилеглу територію місцевим повстанцям і надати допомогу їхньому вождю Кучук-хану озброєнням, грішми та добровольцями: моряки відтепер служили Кучуку, а кораблі, що залишилися в перських водах, підняли прапор Азербайджану. Цим маскуванню інтервенції не обмежилося: а на початку червня Політбюро дозволило Кожанову і члену РВС Перської Червоної армії Батирбеку Абукову перейти в перське підданство.

Тегерану на дії радянських військ на півночі Персії (на той час вони зайняли Решт - центр Гілянської провінції) і присутність там комвійськ Казакова та його комісара Обухова (так іранці перекурили прізвища Кожанова й Абукова) Чичерін відповів 20 червня:

"Особи, які нібито є одне командувачем армією, а одне - політичним представником Росії, насправді не обіймають ні цих, ні будь-яких інших офіційних російських посад, і їхня їхня якість і місце перебування нам невідомі...". усі твердження, спрямовані Вами проти нашого Уряду, ґрунтуються на помилкових даних, які абсолютно не відповідають дійсності." (ДВП. Т. 2. С. 580).

Тим часом ейфорія від початкового успіху поступово спадала, і наприкінці червня член РВС Кавказького фронту Серго Орджонікідзе резюмував, що успіх перської революції залежить від допомоги з Астрахані та Баку:

"Реактивного революційного руху в країні немає".

Обмежені сили місцевих революціонерів були ослаблені внутрішньою боротьбою, обидві сторони якої апелювали до сусіда з півночі. 17 липня Кучук-хан відправив Леніну довгу телеграму, де звинувачував більшовиків, які прибули з Баку, у нерозумінні місцевої ситуації та штучному форсуванні подій. 19 липня, побоюючись ворожих дій супротивників на чолі з Ехсануллою, підтриманим "радянськими товаришами", він покинув Решт.

Нове керівництво перської радянської республіки організувало наступ на південь наприкінці липня 1920 р. 31 липня перська Червона армія зайняла місто Менджиль і планувала розвивати удар на Казвін. Однак незабаром наступ було зупинено. Реввійськрада армії нарікала:

"Великі переходи і важкі бої під Менджилем остаточно виснажили армію. Немає свіжих резервів. Необхідне негайне надсилання до Персії всіх готових до відправлення поповнень, вжиття залежних заходів для доведення загальної кількості російських бійців у Персії до 3000 осіб, з огляду на те, що в іншому разі весь революційний рух у Персії приречений на невдачу..."

Повторний наступ червоних персів натрапив на контрудар, перекинуті в Гілян азербайджанські частини запанікували, частиною розбіглися, частиною здалися в полон.

"Вийшло щось потворне"

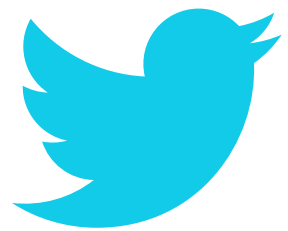
Війська, що відійшли з-під Решта, столиці Червоної Персії, намагалися організувати оборону Ензелі. Штаб перської Червоної армії вимагав негайної допомоги:

"Необхідне невідкладне надсилання стрілецької бригади і саперної роти з інструментами".

19 серпня Політбюро розглянуло прохання Орджонікідзе про виділення військової сили для відправки в Персію і відхилило його. 20 серпня цю точку зору підтвердив Лев Троцький:

"Не може бути й мови про відволікання сил з Кавказу на Схід, оскільки центральне завдання Республіки розбити Врангеля. Жоден солдат, жоден патрон не повинен бути відвернений від тієї роботи".

Однак під тиском Орджонікідзе Реввійськрада XI армії все-таки відправила до Ензелі 244-й полк 28-ї стрілецької дивізії, що налічував приблизно 900 червоноармійців і

командирів, приблизно третину штатної чисельності (у Громадянську війну таке не було рідкістю).

Його участь у боях дозволила відкинути перські війська і знову зайняти Решт, але породила нову проблему. Історик Павло Аптекар цитує телеграму перського посланця Гаффар-хана Чичеріну, де той повідомив наркомуну про полон червоноармієць Михайла Шутова зі Ставрополя, який служив у 244-му полку, який повідомив:

"Його полк, що складається з 800 росіян, прийшов з Баку на суднах і був висаджений в Ензелі. Командний склад весь російський, що належить до складу Червоної армії".

Роздратований Чичерін писав головному Сергію Каменеву:

"Вийшло щось потворне. Ми стверджуємо, що немає наших військ у Персії і ми туди військ не посилаємо. Тим часом полонені показують, що вони входять до складу російських частин і що в Персії такі є. Виходить дійсно щось скандальне". Діпеша наркома викликала "розбір польотів" у вищому військовому командуванні.

Начальник Польового штабу РВСР Павло Лебедев резюмував результати розслідування:

"На жаль, цей випадок мав місце. У той час, коли Перська армія в паніці відступала майже до Ензелі, РВС, усвідомлюючи необхідність залишити за нами Ензелінський район, направив з відома тов;тов. Орджонікідзе 23 серпня в Ензелі 244 полк 28 дивізії... Головом поставив комфронт Кавказького на вигляд, що армії дозволяють собі самостійно приймати рішення, на які навіть фронт не має права без дозволу РВС республіки; права без дозволу РВС республіки. Щоб уникнути повторення подібних інцидентів, комфронт Кавказького наказано при покладенні на фронт завдань дотримуватися більшої обережності та завбачливості як під час використання живої сили, так і військових ресурсів, узагалі уникаючи можливості протестів прикордонних держав".

Це не означало припинення допомоги Перській радянській республіці - її стали краще маскувати. 24 вересня Орджонікідзе просив відправити в Ензелі кораблі Каспійської флоталії. З Москви відповіли:

"Посилка в Ензелі суден азербайджанського флоту під прапором цієї республіки заперечення не зустрічає", хоча автори телеграм знали про приналежність і національний склад екіпажів кораблів: есмінців "Туркменець-Ставропольський" і "Карл Маркс".

Восени 1920 і взимку 1920/21 р. бойові дії затихли. 26 лютого 1921 р. РРФСР і Персія підписали договір: РРФСР заявила про "безповоротну відмову від насильницької у відношенні Персії політики імперіалістичних урядів Росії"; (ДВП Т. 3. 1959. С. 535-545).

Згідно з 5-ю статтею Москва і Тегеран зобов'язалися "не допускати на своїй території утворення або перебування організацій чи груп, як би вони не називалися, або окремих осіб, які ставлять собі за мету боротьбу проти Персії і Росії... рівним чином не допускати на своїй території вербування або мобілізацію особового складу до лав армії або збройних сил таких організацій", що означало ліквідацію Перської Радянської республіки.

Читайте також: **Підлі війни Росії: історія, яка повторюється**

6-та стаття договору дала РРФСР право вводити війська на територію сусідньої держави в разі спроб третіх країн вести з Персії ворожу політику. Вона спрацювала **у серпні 1941 р.**, коли СРСР і Великобританія зайняли велику територію Ірану, забезпечивши його нейтралітет у війні і ключовий коридор ленд-лізу.

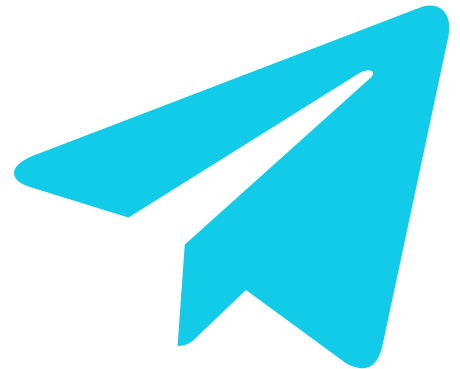
Однак нова політика Москви не влаштувала перських революціонерів, частину керівництва Азербайджану та Реввійськграду Кавказького фронту, які прагнули грати в Гіляні власну гру та посилювати свої політичні позиції. Якраз наприкінці лютого ультраревольюціонери отримали, здавалося, новий шанс. 21 лютого розсерджені тривалою затримкою платні та забезпечення перські козаки під командуванням майбутнього шаха Реза Пехлеві покинули фронт і зайняли Тегеран. Новий командувач перської Червоної армії Микола Гікало запевняв Реввійськграду фронту, що столицю Персії зайнято революційно налаштованими військами, і потрібна лише невелика допомога їм для їхньої перемоги.

Цьому не повірив навіть Серго Орджонікідзе, він телеграфував:

"Боюся, що Ваші відомості недостатньо перевірені. За нашими відомостями, в Тегерані уряд Сеїда Зія. Треба ретельно перевірити, щоб не вплатитися в авантюру... Потрібна найбільша обережність... Якщо обстановка покаже доцільність вашої пропозиції, допомогу добровольцями, але виключно добровольцями, дозволю".

Гікало сподівався на більш активне сприяння після радянзації Грузії, але знову не зустрів підтримки: ослаблена під час розпочатої демобілізації Червона армія ледве встигала замиряти недавно зайняті території колишньої імперії. Нові інтервенції також суперечили курсу Москви на встановлення мирних відносин із Заходом, особливо з Великою Британією, яка уважно стежила за активністю більшовиків на Сході. Нарком Чичерін вимагав від Орджонікідзе на початку квітня.

"залізною рукою припинити спроби зриву нашої політики в Персії, бо цим зривається вся наша східна політика. Не допускайте ні в якому разі нової авантюри".

Ремезов доповнив дипломатичне листування директивою. Гікалу наказали "негайно призупинити всі сепаратні дії і переговори і першим пароплавом, що відходить, прибути в Баку, але не пізніше 5 квітня, за отриманням вказівок та інструкцій".

Читайте також: **Не подарували, а виборола: Україна може святкувати День Незалежності завдяки не Москві, а ЗСУ**

Бакинська гра

10 квітня повпредство РРФСР у Персії офіційно назвало вербування в загони для Радянської Персії діями безвідповідальних осіб і підтвердило, що Раднарком має намір виконувати пункт договору про невтручання в її справи. Того ж дня, як пише Володимир Геніс (Vladimir Genis. Червона Персія. Більшовики в Гілянні. 1920-1921. Документальна хроніка". М. МНПІ. 2000.), у Баку завершилася нарада щодо Червоної Персії. Представники Азербайджану у відповідь на вимогу Москви ліквідувати гілянську авантюру заявили, що, навпаки, всебічно підтримають її людьми і ресурсами. Ідея, за словами співробітників Наркомінділу, зустріла співчуття Орджонікідзе.

Наприкінці квітня 1921 р. Орджонікідзе зажадав від Гікало не видавати Ехсанулли "ні єдиного патрона". Орджонікідзе зажадав від Гікало не видавати Ехсанулли "жодного патрона" і повністю припинити допомогу червоним персам. Однак незабаром той помирився з Кучук-ханом, давши козир противникам згортання Гілянської республіки;

Москва тим не менш наполягала на своєму. 18 травня, у річницю взяття Ензелі, Політбюро ЦК РКП (б) ухвалило провести евакуацію радянських військ із Персії. До постанови включили тези головному про непрацездатність радянських військ, що перебувають у Гілянні, і неможливість їх замінити з політичних причин:

"Видалення наших частин з Персії спрямує всю ненависть народних мас проти іноземців виключно на англійців і зробить їхнє становище в Персії набагато важчим. Момент і політична обстановка відведення наших частин з Ензелі повинні бути політично максимально використані".

26 травня Каменєв направив у Баку нову директиву - з копією для Орджонікідзе - про негайне виведення частин Червоної армії з Гіляна;

Однак Серго і Микола Гікало наважилися на ще одну авантюру, дозволивши червоноармійцям переходити в загони перських революціонерів добровольцями й обіцяли не вважати їх дезертирами. На початку червня революційні частини знову потіснили перських козаків і просунулися на захід уздовж узбережжя Каспію.

У відповідь на телеграми Реввійськради XI армії Гікало стверджував, що перські революціонери йому не підкоряються, а його особисті зусилля відмовити їх від наступу не увінчалися успіхом. Проте 9 червня командування XI армії підтвердило наказ про евакуацію і зажадало вивести азербайджанську бригаду в Баку вже 12 червня. Евакуація ледь не зірвалася через затримку платні: два полки бригади погрожували підняти заколот, якому ледве запобіг Гікало.

Тоді нові лідери Перської Радянської Республіки пішли на фальсифікацію та організували перекидання до Гіляну азербайджанської територіальної бригади, повідомивши її командиру, що вона узгоджена з наркоматом у військових справах Азербайджану. 15 червня бригада була перевезена морем до Ензелі і далі на човнах вниз по річці Мурдаб перейшла в район, де перебували дженгелійці Кучук-хана.

Ехсанулла тим часом продовжував плекати надії на успіх і писав у Баку в середині червня:

"Моє останнє слово: з 2000 чоловік і 1000 зайвих рушниць, зі 100 000 туманів ми візьмемо Тегеран. Адже це небагато!"

А нові лідери Червоної Персії заарештували особисто знайомого Орджонікідзе революціонера Сардара Мухі і відмовилися видати його уповноваженим з Баку. У цій ситуації частини Червоної армії 21 червня повернулися в Решт, щоб визволити бранця.

Евакуація затягувалася, що викликало невдоволення Тегерана. Перський консул у Баку Мамед-хан передав 28 червня раднаркомові Азербайджану і представникам РРФСР ноту, в якій наголошувалося на фактах переходу частин Червоної армії в лави революціонерів і висадки "азербайджанських" та "революційних" військ із суден Каспійської флотилії. Після цього 6 липня частини зведеної бригади остаточно вийшли з Решта і відновили евакуацію.

Читайте також: **Труп СРСР та ставка США на паршиву вівцю яка не спрацювала**

Але цим справа не закінчилася. 13 липня "Известия" опублікували **статтю** про ситуацію в Персії, де вказувалося, що наступ перських козаків був зупинений "російською владою", а також телеграму Ехсанулли в Баку з проханням про допомогу.

Чичерін обурювався:

"Можна вивести, що насправді ми продовжуємо рухати Ехсанулла, Кучука та інших інсургентів проти перського уряду... Оскільки немає жодних застережень і цей документ опубліковано в нашому офіційному органі, маємо документальне підтвердження наших зносин з інсургентами".

Незабаром Ехсанулла спробував почати новий похід на Тегеран, але нечисленні загони російських добровольців, які розпочали наступ без належної розвідки, зазнали поразки, спричинивши звинувачення революціонера у зраді. Незабаром Перський

НОВИНИ ПАРТНЕРІВ

РЕКЛАМА

ревком виключив Еханулли зі свого складу і заявив, що має намір зайнятися громадським благоустроєм і розвитком економіки Гіляна. Новим головою раднаркому Республіки став Кучук-хан. Однак усередині республіки тривала напружена внутрішня боротьба. У вересні-жовтні спалахнули збройні сутички між загонами Кучук-хана, Еханулли та інших лідерів революціонерів, у яких перший зазнав поразки.

Скориставшись міжсобною боротьбою і зумівши залучити обіцянками та підкупом частину повстанців на свій бік, перський уряд відновив контроль над Гілянком. 7 листопада 1921 року, в день річниці Жовтня, частини козачої дивізії зайняли Ензелі, завершивши історію авантюри.

Віктор Постнов, опубліковано у виданні The Moscow Times

Читайте також:

- **Як брат Леніна Кримом керував**
- **Розсекречені архіви радянських спецслужб: Шифротелеграма КДБ СРСР із Бонна**
- **Голодомор: виконавці та жертви**
- **Чому девіз "Схід і Захід разом" не спрацював у 1919-му**
- **Не лише Ватутін. Які ще моторошні символи з радянської епохи є Маріїнському парку столиці**
- **Дослідження математичних моделей: чи правда, що українці постраждали в Голодомор більше за інших**

Share 0

Читайте «Аргумент» в **Facebook** и **Twitter**

Если вы заметили ошибку, выделите ее мышкой и нажмите **Ctrl+Enter**.

Коментарі

ВІДЕО

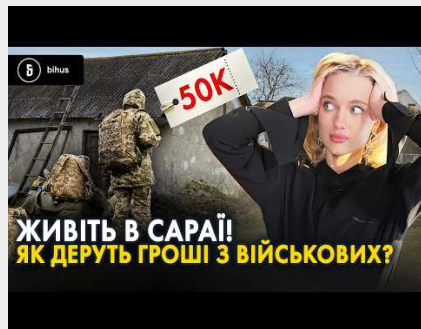
Про що не можна було жартувати в СРСР

HEAVY SHOT, VAMPIRE, NEMESIS: як «Баба Яга» б'є ок*пантів

Воюєш? Плати більше! 50к за оренду і космічні комісії: як виглядає ринок житла на фронті?

[Головна](#) [Про сайт](#) [Опитування](#)

© 2011 «АРГУМЕНТ»

Републікація матеріалів: для інтернет-видань обов'язковим є пряме гіперпосилання, для друкованих видань – за запитом через електронну пошту. **Посилання або гіперпосилання повинні бути розташовані при використанні тексту - на початку використовуваної інформації, при використанні графічної інформації - безпосередньо під об'єктом запозичення.** При републікації в електронних виданнях у кожному разі використання вставляти гіперпосилання на головну сторінку сайту argumentua.com та на сторінку розміщення відповідного матеріалу. За будь-якого використання матеріалів не допускається зміна оригінального тексту. Скорочення або перекомпонування частин матеріалу допускається, але тільки в тій мірі, якою це не призводить до спотворення його сенсу.

Редакція не несе відповідальності за достовірність рекламних оголошень, розміщених на сайті, а також за вміст веб-сайтів, на які дано гіперпосилання.

Контакт: uargumentum@gmail.com